

ARCAT: ARXIU D'ART ROMÀNIC DE CATALUNYA

M. TERESA MATAS I BLANXART / ESPERANÇA PIQUER I FERRER

La iniciativa de realitzar un programa d'anàlisi d'Art Romànic Català (ARCAT) sorgí com a conseqüència de la idea del Dr. J.F. Cabestany i Fort, conegut i prestigiós historiador i investigador dins del camp del món medieval. El Dr. Cabestany heretà del seu mestre, el prof. Jaume Vicens i Vives, la inquietud per la bibliografia com una dada que cal considerar essencial per poder iniciar amb èxit una acurada recerca. Entre els nombrosos treballs i col·laboracions que perfilen i defineixen la seva trajectòria com a investigador podem citar la intervenció en la revista *Índice Histórico Español* des de la seva fundació l'any 1953, i les aportacions bibliogràfiques fetes a *International Medieval Bibliography* de la universitat anglesa de Leeds.

Un dels seus anhels es concretà en el desig de confeccionar una completa bibliografia sobre el món romànic, projecte que pogué fer viable en instal·lar-se, a l'Institut d'Estudis Catalans de Barcelona, un important centre d'informàtica. La proposta del Dr. Cabestany fou exposada a darreries de 1984 al cap de l'es-

mentat centre, Josep M. Solanellas, i fou acceptada per la Secció Històrico-Arqueològica, que a partir de l'any 1985 la va incloure dins dels seus programes de recerca, amb el suport dels Drs. Anscari M. Mundó i Joan Ainaud de Lasarte. Fou aleshores quan el Dr. Cabestany proposà a M. Teresa Matas i a Elvira Cardona la seva cooperació.

Actualment, de la coordinació i la responsabilitat del programa ARCAT en té cura la Dra. M. Teresa Matas, amb la col·laboració i participació d'Esperança Piquer.

ESTRUCTURA DEL PROGRAMA

L'anàlisi de l'Art Romànic Català, atesa la seva complexitat, s'ha estructurat en tres grans

apartats que permeten investigar, analitzar i aprofundir cadascuna de les seves categories: edificis de tipus civil; edificis de tipus militar; edificis de tipus religiosos.

Com a objectiu primordial, varem assolir l'estudi o coneixement del *corpus* de monuments de tipus religiosos, ja que conté un nombre més elevat de monuments en relació als altres dos grups; d'altra banda, disposa d'una àmplia bibliografia, amb importants estudis en els quals recolzar l'estructura del programa informatitzat ARCAT; pensem, a més, que els resultats finals aconseguits de l'anàlisi copsaran l'interès d'un sector més ampli d'estudiosos i professionals de l'art.

Aquest arxiu de dades, que des d'ara anomenarem «edificis religiosos», l'analtzàrem bàsicament a nivell arquitectònic, però considerant

ambé tots aquells altres aspectes que conformen el conjunt de l'edifici, és a dir, la decoració escultòrica i pictòrica, i el mobiliari i les arts sumptuàries que el poden enriquir.

NIVELLS D'INFORMACIÓ

L'estructura del programa es fonamenta en tres nivells d'informació per a cadascun dels edificis estudiats. Un primer nivell el conforma la fitxa tècnica, en la qual s'ofereixen les dades principals d'identificació de l'edifici (nom, lloc, comarca, municipi, època, data de consagració, etc.). Un segon nivell d'informació és el generen els grups de documentació, que ofereixen una visió àmplia de la historiografia, fins ara:

- Observacions a la cronologia: recull les dades cronològiques d'un edifici durant el seu període de construcció i la historiografia anterior del lloc.
- Actes de consagració: hi figuren els autors que en fan referència, i s'hi transcriu l'acta si ha estat trobada.
- Observacions a les actes de consagració: inclou qüestions referents a la datació.
- Observacions a la toponímia: hom hi comenta els diferents noms pels quals és conegut el lloc o l'edifici.
- Observacions a la tipologia: fa referència als possibles problemes plantejats en l'arquitectura d'un monument.
- Planimetria: hi figuren els estudis que ofereixen plantes, alçats laterals i axiometries de les construccions.
- Observacions a la planimetria: reflecteix les possibles contradiccions trobades a la planimetria aportada pels diferents autors.
- Observacions a l'orientació: confronta opinions contradictòries respecte a l'orientació de l'edifici, exposades pels diversos estudiosos.
- Dimensions: dona les mides reals dels monuments.
- Comparacions per edificis: aplega els que presenten paral·lelismes en un determinat aspecte.
- Comparacions per elements: anomena els elements comparats a l'apartat anterior, tot situant-los als llocs corresponents.
- Modificacions de l'edifici: hi figuren els canvis d'estructura que ha sofert en època posterior a la seva construcció.
- Afegitons a l'edifici: s'hi relacionen les construccions que hi han estat annexades posteriorment al seu període de construcció.
- Reconstruccions i restauracions: esmenta els retocs que ha sofert un cop considerat ja com a monument històric-artístic.
- Dependències d'una altra església: descriu les esglésies de les quals ha depès l'edifici estudiat.
- Esglésies dependents: fa referència a les esglésies que en algun moment hi han estat sotmeses.

- Observacions a l'estat actual: resumeix la seva aparença actual.
- Descripcions anteriors a l'època actual: recull dades avui desaparegudes.
- Objectes actualment conservats a l'església: relaciona els objectes artístics que avui es troben a l'interior del monument.
- Objectes procedents del monument conservats en altres indrets: esmenta els objectes artístics i indica els llocs on es troben conservats.
- Documentació: aporta notícies procedents de fonts documentals.
- Material gràfic: dona informació dels llocs que disposen de reproduccions gràfiques de l'edifici.
- Bibliografia: únicament referida al monument.

El tercer nivell d'informació prové d'un arxiu de dades molt més complex: les variables o cada una de les possibles definicions que configuren les característiques constitutives d'un edifici. La informació procedeix fonamentalment de tres fonts d'investigació: fonts bibliogràfiques, material gràfic i treball de camp; aquest darrer ens permet definir, constatar i completar les característiques puntuals de l'edifici, aportades per la bibliografia.

POSSIBILITATS DEL PROGRAMA

Totes les variables recollides en el banc de dades del programa ARCAT poden ser consultades a diferents nivells. Una de les possibilitats més senzilles és aconseguir una relació dels edificis religiosos informatitzats, que podem obtenir per ordre alfabètic, per ordre de codis o per ordre de municipis.

El programa permet també la visualització i obtenció de totes les característiques introduïdes a l'ordinador corresponents a cadascun dels monuments que formen part del corpus d'edificis de tipus religiós que actualment tenim analitzats. Com a exemple del nivell d'informació assolit fins ara, en el conjunt d'edificis romànics dels segles XI i XII, es podria demanar, per exemple, tot allò que el banc de dades conté sobre el monestir de Sant Llorenç del Munt.

Una consulta més complexa es la que faculta la selecció i combinació de cadascuna de les variables amb els grups de documentació, les comarques i els segles de construcció corresponents a cada edifici. Aquestes seleccions i combinacions poden ser fetes: per comarques, per segles de construcció, per grups de documentació, per variables, i per qualsevol possible combinació d'aquestes.

El programa autoritza consultar per exclusió o per inclusió, i continuar la selecció d'un grup de variables a partir del resultat d'una primera selecció fins a l'anàlisi concreta d'un element.

EXEMPLES DE SELECCIONS

Consulta núm. 1

Seleccionar totes les esglésies que tenen o han tingut *decoració pictòrica*.

Resposta:

- CARDONA, Sant Vicenç.
In situ.
- CASSERRES, Sant Pere.
Museu Arqueològic Artístic Episcopal de Vic.
- CORBERA, Sant Ponç.
In situ.
- TAÜLL, Sant Climent.
Museu d'Art de Catalunya (Barcelona).
- TAÜLL, Santa Maria.
Museu d'Art de Catalunya (Barcelona).
- BESALÚ, Sant Vicenç.
In situ.
- LA SEU D'URGELL, Santa Maria.
Museu Arqueològic Artístic Episcopal de Vic.
- SERRABONA.
In situ.
- RODA DE RIBAGORÇA O D'ISÀVENA, Sant Vicenç.
In situ.
- MUR, Santa Maria.
Museu d'Art de Catalunya (Barcelona).
Museu Fine Arts de Boston.
- CRUILLES, Sant Miquel.
In situ.
- SANTA MARIA d'Àneu.
Museu d'Art de Catalunya (Barcelona).
- LA SEU D'URGELL, Sant Pere.
Museu d'Art de Catalunya (Barcelona).
- BARBERÀ, Santa Maria.
In situ.
- SESCORTS, Sant Martí.
Museu Arqueològic Artístic Episcopal de Vic.
- TERRASSA, Santa Maria.
In situ.
- SANTA EUGÈNIA de Berga.
Museu Arqueològic Artístic Episcopal de Vic.
- EL BRULL, Sant Martí.
Museu Arqueològic Artístic Episcopal de Vic.
- GRANOLLERS DE LA PLANA, Sant Esteve.
Referències, sense conèixer la localització actual.
- ENGOLASTERS, Sant Miquel.
Museu d'Art de Catalunya (Barcelona).
- SANTA COLOMA.
In situ.
- MARMELLAR, Sant Miquel.
In situ.
Museu d'Art de Catalunya (Barcelona).
- VILANOVA DE LA MUGA, Santa Eulàlia.
In situ.
- AÒS, Sant Pere.
Museu Diocesà de la Seu d'Urgell.
- ARGOLLELL, Santa Eugènia.
Museu d'Art de Catalunya (Barcelona).
- CALDEGUES, Sant Romà.
In situ.
- ESTAVAR, Sant Julià.
In situ.
- ANOSTRINA, Sant Andreu.
In situ.

Consulta núm. 2

Trobar totes les esglésies de l'alta i de la

baixa Cerdanya construïdes al llarg dels segles XI i XII que compleixen les següents característiques:

- D'una sola nau amb un sol absis.
- Voltes de canó, o bé voltes apuntades.
- Absis semicircular.
- Campanar d'esppanya.

Resposta:

- LLO, Sant Fructuós.
- GUILS DE CERDANYA, Sant Esteve.

Consulta núm. 3

Veure totes les esglésies que posseeixen alguna porta corresponent a la tipologia d'arcs degradats amb arquivoltes.

Resposta:

- BESALÚ, Sant Vicenç.
- LA SEU D'URGELL, Catedral de Santa Maria.
- SANT BENET DE BAGES.
- SERRABONA.
- CORNELLÀ DE CONFLENT, Santa Maria.
- RODA DE RIBAGORÇA O D'ISÀVENA, Sant Vicenç.
- ORGANYÀ, Santa Maria.
- SANTA EUGÈNIA de Berga.
- ABRERA, Sant Pere.
- MANRESA, Santa Maria.
- SANT MATEU DE MIRAMAR.
- SANT PERE DE MONT-RAI.
- CISTELLA, Santa Maria.
- COLERA, Sant Miquel.
- SANT ROMÀ DE DELFIÀ.
- SANTA MARIA DE L'ESTELA.
- SANT MIQUEL DE FRONFEDA (Pre-R).
- MAÇANET DE CABRENYS, Sant Martí (Pre-R).
- SANT PERE DE NAVATA.
- PAU, Sant Martí.
- PELACALÇ, Santa Maria de l'Olm.
- EL PRIORAT, Santa Maria de l'Olm.
- SANT FELIU DE LA GARRIGA.
- SANT JULIÀ DELS TORTS.
- LA SELVA DE MAR, Sant Sebastià.
- TORROELLA DE FLUVIÀ, Sant Cebrià.
- LA VALLETA, Sant Silvestre (Pre-R).
- VILABERTRAN, Santa Maria.
- VILADEMIRES, Sant Mateu.
- VILA-SACRA, Sant Esteve.
- VILATENIM, Sant Joan.
- LAVIT, Santa Maria.
- PONTONS, Santa Magdalena.
- SANTA MARGARIDA.
- SANT JOAN SAMGRA.
- SANT MARTÍ SARROCA.
- SANT PERE DE RIUDEBITLLES.
- LLO, Sant Fructuós.
- COVET, Santa Maria.
- ANGOSTRINA, Sant Andreu.
- GUILS DE CERDANYA, Sant Esteve.
- OLOPTE, Sant Pere.
- ALL, Santa Maria.

D'aquesta selecció podem demanar característiques més particulars, com per exemple: veure quines tenen dues arquivoltes decorades.

Respostas:

- CORNELLÀ DE CONFLENT, Santa Maria.
- ORGANYÀ, Santa Maria.
- MANRESA, Santa Maria.
- CISTELLA, Santa Maria.
- MAÇANET DE CABRENYS, Sant Martí (Pre-R).
- COVET, Santa Maria.
- GUILS DE CERDANYA, Sant Esteve.

Sepultura de Sant Martí del Canigó.

D'aquí podem seleccionar encara i buscar, per exemple, quines d'aquestes esglésies tenen capitells decorats.

Resposta:

- CORNELLÀ DE CONFLENT, Santa Maria.
- ORGANYÀ, Santa Maria.
- MANRESA, Santa Maria.
- CISTELLA, Santa Maria.
- COVET, Santa Maria.
- GUILS DE CERDANYA, Sant Esteve.

I quines tenen, a més, les bases ornades.

Resposta:

- ORGANYÀ, Santa Maria.
- CISTELLA, Santa Maria.

OBJECTIUS DEL PROGRAMA

El criteri de prioritat a l'hora d'introduir el nombre de 825 edificis de tipus religiós que actualment té a disposició el banc informatitzat de dades del programa ARCAT ha estat seleccionar aquelles tipologies que millor configuren i defineixen l'arquitectura del Patrimoni Romànic Català dels segles XI i XII.

El propòsit del programa ARCAT és obtenir tota la informació referent a cadascun dels edificis romànics d'una forma acurada. La metodologia aplicada ha estat pensada i creada partint d'una normativa internacional que permet l'intercanvi amb altres centres i universitats on es realitzen treballs d'investigació similars.

Una altra finalitat, paral·lela a les esmentades, ha estat la creació d'un conjunt de variables per poder definir les diferents categories d'edificis romànics que permeten constatar les tipologies establertes per J. Puig i Cadafalch, entre d'altres, i definir aspectes menys tractats pels investigadors.

La configuració d'aquest banc de dades com-

porta un treball molt delicat: la determinació de la nomenclatura tipològica.

Un propòsit molt més ambiciós de l'ARCAT permetre la revisió i comprovació de les hipòtesis existents i, per tant, la rectificació de criteris fins ara establerts.

El programa compta també amb la possibilitat d'obtenir i intercanviar documentació per poder completar tot tipus d'informació, mitjançant la connexió de què disposa l'Institut d'Estudis Catalans de Barcelona a la xarxa EARN (European Academic Research Network) des d'inici de 1988.

El programa ARCAT ha merescut l'atenció de la Fundació Paul Getty dels Estats Units, i concret del seu programa The Getty Art History Information Program, com també del Centre d'Informàtica del Ministère de la Culture de la Communication de París; i des d'inici de 1987 forma part del SN/G Report on Data Processing Projects in Art de la Scuola Normale Superiore de Pisa.

El conjunt d'informació que conté actualment el banc de dades es troba a disposició de qualsevol entitat i del públic en general. Per a qualsevol consulta, cal dirigir-se per escrit al director o bé a la coordinació del programa ARCAT a l'Institut d'Estudis Catalans, Secció Històrica i Arqueològica. Carme, 47, 08001 Barcelona per telèfon (318-55-50); o bé personalment. No podem acabar aquesta exposició sense reiterar el nostre agraïment a la Secció Històrica i Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans de Barcelona, al seu director, Dr. J.F. Caballero, i els Drs. Anscari M. Mundó i Joan M. Naud de Lasarte, ponent i assessor respectivament, per l'entusiasme i l'interès que en tot moment han demostrat pel programa. Agraïment també la cordial i desinteressada col·laboració de Josep M. Solanellas, Pere Compañó i Oriol Miralles, del Centre d'Informàtica de l'esmentada entitat.